

EUSKALTZAINDIAREN EGOITZA HONEN HISTORIA

Bilbo, 1991-IV-26

Jose Antonio Arana Martija

Aspaldiko amets eder bat errealitate bihurtzen zaigu gaurko une honetan, 1991.eko apirilaren 26an. Eusko Ikaskuntzaren lehen Biltzarrean Euskaltzaindia sortu zenean, Oñatin, 1918an, Erakunde honen Egoitza Bilbon jarri behar zela erabaki zen, Azkue lehen euskaltzainburua bertan bizi zelako, behar bada, baina erakunde berriaren zereginen artean Euskal Herria euskalduntzeko agindua ematen ziolako eta nonbaitetik hasi beharrean gure herriaren hiri nagusitik hasi beharko zelako, noski. Eta Bilboko Erribera kalean kokatu zen lehen Egoitza. Jose Antonio Agirre Lekube Lehendakari hautatua izan zenean, zegokion begirunezko bisita egin zion Azkuek Carlton Hotelean, eta Euskaltzaindiaren lanez ondo konturaturik, zera esan omen zion Agirre jaunak: “Honztegi haretan zaudete oraindik? Gerra irabazten dugunean, etxe duin eta itxuroso bat eraikiko diogu Euskaltzaindiari”. Ez zuen Agirrek gerra irabazi eta galtze horren sinbolismo gomutagarria gaur dugu bihotzetan Gernikako bonbardaketaren 54. urtea betetzen baita. Baina orduko lehendakariak bete ezin izan zuen ametsa gaur burutzen duzue agintari agurgarriok. Dagokionez, Jean Haritschelhar euskaltzainburuak eman dizkizue ordain eskerrak eta denoi dagokigu aurrerantzean ordain lana zuoi eta herriari ematea.

Zorionezko egun honetan eta behin betirako etxe eta Egoitza berri honetan gaudelarik, beronen historia egitea egokia eta bidezkoa dela dirudi, euskal ondare kulturalaren zati bat hasieratik bada, aurrerantzean, eta lehendabizi euskal kulturaren ardatza den euskararen santutegia izango baita.

Berrehun urtetik gora iragan dira *Plaza Barri* honen proiektua azaldu zenetik, 1786an. Proiektu hori burutzeko agindua 1790ean eman zuten uriko agintariek, Alejo de Miranda arkitektoak eginkizun horren ardura hartu zuelarik. Baina frantsesekin gertatu zen gerra luzeak bertan behera utzi zuen proiektuaren burutzea. Hogeita hamar urtetan arazo hau geldi egon ondoren, plazaren barruko eta inguruetako orubeen jabeek proiektua bultzatzea erabaki zuten 1816an, eta irailaren 5ean Agustin Humaran arkitektoari agindua eman zion Udalak Askao, Korreo kaleen eta Areatza

bitartean plaza bat eraikitzeko mugak jarri zituzan, 1786ko proiektuaren arabera. Jose Maria de Gortazar, Pedro Maria de Ampuero, Pantaleon Perez de Nenin eta Manuel Victoria de Lezea jaunen orube, ortu, lorategi eta etxano batzuek Humaranekek marratutako mugen artean. Labayruk dioskunez, 1819.eko maiatzaren 22an eman zuten Bilbo Udalak Plaza Barrirako esparru hau zabaldua izan zezan agindua.

Ordurarte Euskal Herrian hainbat lan egin zuten Silvestre Perez Martinez arkitektoa hasi zen plaza barria inguratuko zuten etheen planoak egiten. Zaragozako Epilan 1767an jaioa zen eta Madriden eta Erroman estudioak egin ondoren 1790ean Dulantziko parrokiarako eta 1805ean Tolosako Andra Maria elizarako erretaulak proiektatu zituen. Mutrikuko eliza ere aragoarrak egindako planoekin eraiki zen 1798an. Simon Bernardo Zamakolaren eraginez Bilbo alboko Abandon Bakearen portua eraikitzeko asmoa sortu zenean, erreka bestaldean uriaren zabaldua eraikitzeko planoak Alejo Mirandarekin egin zituen 1807an eta Bermeoko Andra Maria elizaren planoak ere marraztu zituen urte berean. Gasteizerako egin zituen hurrengo bi lanak, hots, San Frantziskoren Komentu famatua eta hiriko Teatroa, 1817an. Eta Bilbora itzuliz Atxurin dagoen lehen ospitalea izandakoa eta dozena erdi etxe Erribera eta Santa Maria kaleetan eraiki zituen, tartean Euskaltzaindiak sortzetik izan duen Egoitzako etxea. Hara hor Silvestre Perez-ek egindako etxe batetik arkitekto berberak proiektatutako beste batera gatozen. Donostiako udalarkitekto hau udalekotzat izendatu zuen 1818an eta hango udaletxea, orain udal biblioteka dena, berak egin zuen. Hangoa ikusirik bilbotarrek ere udal etxe berri bat eraikitzeko asmoetan zebiltzan eta Silvestre Perez agindu zioten hemengo zaharra izan zena ere eraiki zezala 1819an. Gure herrian arkitekto honek egin zuen azken lana Bilboko Plaza Barri hau dugu, 1821ean proiektatua, eta Antonio Goikoetxea Belaunzaran euskal arkitektoak jarraitua. Eraiki behar ziren etxe berri eta arkupeen zimenduak jartzeko lau etxe, sei etxano eta txabola batzuek eraitsi behar izan zirela diosku Labayruk.

Baina 1825ean hil zen Madriden Silvestre Perez eta eraikitze lanak gelditu egin ziren. Plaza Barria inguratuko zuten etheen jabeek, eraikitze lanekin jarraitu nahian, Fernando VII.aren bisitarekin baliatu ziren jarraitzeko lanak onar zituzan. Espainiako Errege hori 1827.eko irailean etortzeko zen eta Gernikako Batzar Etxearen lanak zuzentzen zituen Antonio Etxebarria arkitektoari agindu zioten zura eta igeltsuzko eredu bat, bertan neurri naturalean presta zezala. Hala egin zuten eta Erregeak ikusi zenean baimena eman omen zuten eraikitze lanak jarraitzeko. Dakiguna da Bizkaiko Diputazioak ez zeukala orduan etxe propiorik eta bilerak etxe alokatu batetan egiten zituela.

Plaza inguruko etheen eraikitze lanak 1829.eko abenduaren 31an hasi ziren. Diputazioak Egoitzarik ez zeukan eta bertan berea kokatzea

erabaki zuen, 1832an onartu zuelarik San Fernando Erret Akademiak etxe berri honen proiektua. Urte bereko urriaren 13an erosi zion Diputazioak Jose Joakin Ampuero jaunari "etxe zahar bat eta atzekaldean zeukan orube bat, eraikitzen ari diren plazarekin muga dutenak. Hiru bizitza eta denda bat dauzka etxeak" salmentako agiriak dioenez. Larehun metro karratuko etxea eraikitzeko asmoa zuenez Diputazioak ez zeukan erositakoarekin nahiko, eta Bilbo udalari erosi zion 1833.eko maiatzaren 18an lehen jasotako etxearen alboan zegoen orubetxo bat eta Egoitzak behar zuena osotzeko 1833.eko uztailaren 30ean, Policarpo Daoiz, Rozalejoko Markesa zenari, beste orubetxo bat erosi zion. Ampuero tarrei erositako etxe zahartxoaren hormak indusketa egin denean agertu direnak izan daitezke, eta Foruen kalera ematen duen harrizko horma, egungo proiektuan zutik mantentzen dena, Diputazioak 1833an eraikitako Egoitzarena da. Esan dezagun 1849.eko abenduaren 31an amaitu zituela Antonio Goikoetxeak Plaza Barriko eraikitze lanak. Diputazioak bere egoitzaren gailurrean jarri zuen armariaren azpian J. M. Zugastik kokatu zuen 1844an erlojuua.

Unamunok plaza honi eskainitako bertsoetatik aparte, gogora dezagun, artearen munduan, 1890.eko abuztuaren 31an plazaren erdian kokatu zela Mariano Benliurek Diego Lopez de Haro-ri egindako brontzezko estatua, 1896an orain dagoen tokira eramana. Galo Manuel Jose Losada Perez de Nenin pintoreari ere (1865-1949) zor zaio aipamen bat. Plaza hau eraiki orduko Pantaleon Perez de Nenin jaunak ortuak eta lorategiak zituela esparru honetan esan dugu. Plaza inguratzen zuten etxeetarik bat jaun honek eraiki zuen eta bertan jaiotzen zen Losada pintorea, Pantaleon jaunaren iloba. Oleo eder bat eskaini zion Losadak etxe honi eta Resurreccion Maria Azkuek 1911an *Ortzuri* bere opera estreinatu zuenean, Losadak pintatu zizkion eskena-tokiaren dekorazioak. Ez zekien Losadak berak pintatutako etxe honetan kokatuko zela Azkue adiskideak sortutako erakundea.

Delmasek dioskunez, 1860. urtearen inguruan txikia geratu zen etxe hau Diputazioaren zerbitzu guztiak eduki eta emateko. Horregatik, duela 108 urte, 1883.eko apirilaren 26an, beraz, gaurko egunean, erabaki zuen Diputazioak Egoitza berri baten beharra. Bilboko Institutuan kokatzea pentsatu zen, baina hura ere txikia gertatuko zelakoan, Bilboko zabalgunean Egoitza berri bat eraikitzea erabaki zen 1885.eko apirilaren 15ean. Etxe berri hori egiteko lurraldeak 1890.eko otsailaren 7an erosi ziren eta Luis Aladren arkitektoaren zuzendaritzapean eraiki zen Diputazioaren Egoitza berria 1890 eta 1900 urteren bitartean. Orain ezagutzen dugun Bizkaiko Diputazioa 1900.eko uztailaren 31an inauguratu zen.

Utzitako Egoitzarekin zer egin behar zen luze eztabaidatu zen hurrengo urtean eta 1901.eko irailaren 26an Ingeniarrien Eskolarako uztea erabaki zen. Baina horretarako ere txikia izango zelarik, urte bereko urriaren

16an etxea alokatzea edo saltzea eztabaidatu zen, azkenean saltzearen alde gehiengoa azaldu zelarik. Beraz, ezkerretik Jose Maria Ampuero eta eskuinetik Luis Larrondo jaunen etxeekin mugaturik zegoen 405,5 metro karratuko etxea salgai jarri zen eta 1901.eko azaroaren 12an enkante bat iragarri zuen Enrique Aresti Diputazioaren Presidente jaun ohoregarriak. Abenduaren 12an egin zen enkante hori eta Luis Meñaca Ruiz de la Escalera jaunak hartu zuen etxea 320.000 pezetetan. *Gran Hotel Vizcaya* izenekoa jarri zuen bertan erosleak, Bilboko garestiena, itzultzaile eta guzti. Jabe berriak izan zituen hotel honek 1918an zeinek *Grand Hotel* izena jarri zioten, nazioarteko kutsua eman nahian edo. Gero, 1924an *Hotel Excelsior* izatera iritsi zen. Honen jabeek, hots, Pascual eta Emiliano Perez Yarza jaunek, Banco de Bilbao-ri saldu zioten etxea 1933.eko azaroaren 20an. Orduetik hona, dakigunez, bankuaren bulegoak, ekonomatua eta langilegoarentzat *Club Bancobao* egon dira 1984 arte.

Bitartean, Euskaltzaindia sortu zenetik, Erribera kalean alokatutako etxebizitza batetan dauka Egoitza. Baina azken urteotan zerbitzuak eta lanak ugaltzen zihozten neurrian, Egoitza handiago eta duinago baten beharrezana ikusten zen. Helburu hau eta beste ekintza batzuentzat finantziabide erosoagoa lortzeko antolatatu zen 1978.eko ekainean *Bai Euskari* kanpaina. Bilboko zazpi kaleetan orain Bilbo Aurrezki Kutxaren eraikuntza, lehen Banco de España-ren ordezkarietza izandakoa, erosteko gestioak egin ziren eta apainketaren proiektua ere bai. Baina ezin izan zen akordio batera heldu. Bitartean, 1978.eko azaroan administrazio-bulegoak Bizkaiko Diputazioaren Arbieta kaleko etxe batetara aldatu ziren, biblioteka eta artxibo historikoa Erriberan utziz. Arbieta kaleko bulego horiek, etxea erortzeko arriskuan zegoenez, Elkano kalera aldatu ziren 1989.eko udan.

Plaza Barrian Diputazioaren Egoitza izandakoan jarri ziren gero begiak 1982an. Banco de Bilbao-rekin akordio batera heldu zen Diputazioa etxe hori erosteko, baina ezer egin orduko txosten tekniko batzu behar ziren eta 1983.eko otsailaren leian eman zuen lehen iritzi tekniko Manuel Zayas Arancibia, Diputazioaren arkitekto jaunak. Urte bereko azaroaren 17an eman zuen txosten tekniko Labeinek. Erostearen aldeko iritzi eta txosten hauek ikusi ondoren, 1984.eko maiatzean erosi zuen Diputazioak etxe hau, lehen bere Egoitza izandakoa berreskuratuz. Orduan kultur diputatua zen Patxi Zubikarai jaunaren baimenarekin, Egoitza honetan egiten zuen lehen bilera antolatu zuen Euskaltzaindiak 1984.eko uztailaren 27an, Nazario Oleaga, Erakundearen zadorlaria edo idazkaria hainbat urtetan izandakoaren jaiotzaren mendeurrena ospatuz.

Ordurako etxe barruaren egokitzeaz arduraturik zeuden Eduardo de Felipe eta Anton Agirregoitia arkitektoek eta 1984.eko abuztuan Idom delakoak emandako txosten teknikoaz baliatuz, proiektua prestatzen hasi ziren. Baina oraindino etxea Euskaltzaindiaren Egoitzarako uztea erabaki

gabe zegoen, eta hau izan zen Diputazioak onartu zuena 1985.eko martxoaren 5ean. Azkenean, 1985.eko uztailaren 10ean, Jose Maria Makua Zarandona, Bizkaiko diputatu nagusi jaunak Luis Villasante Kortabitarte euskaltzainburu jaunari utzi zion etxe hau, Jose Maria Arriola notariaren aurrean sinatu zen agirian.

Etxe honen egokitze eta eraikitze lanen xehetasunak Eduardo de Felipe arkitekto jaunak emango dizkigu. Baina nere txostenaren osotasunerako bizpahiru data azpimarratu nahi nituzke, Euskaltzaindiaren Egoitza honen historia bukatzeko eman behar bait dira. Aipatu arkitektoek 1986.eko apirilaren 2an aurkeztu zuten lehen proiektua. Aldatu beharra gertatu zitzaion 1987ko martxoan erabaki bait zuen udalak plaza azpiko parkingera gure etxearen sototik sarrera ematea. Beraz, behin betirako proiektua 1988.eko urriaren 10ean aurkeztu zuten eraikitze lanen zuzendari diren arkitektoek. Bi urte t'erdiren buruan, hemen gaude agintari eta euskaltzainok 1991.eko apirilaren 26an, Euskaltzaindiaren Egoitza berria eskuratzeko egun zoragarri honetan. Bilboko bihotzean, zazpi kaleetako Plaza Barri honetan, zin egiten dut denon izenean ez dela alferrikakoa izango gaurko emaitza hau euskararen onerako, Bizkaiko Jaurerriaren ohorerako, eta Euskal Herriaren iraunkortasunerako. Hala biz.